

SZALAI PÁL, KÖNYVTÁROS :

— *Hiszel-e a lengyel változásokban?*

Igen; ezek tényleges, és pedig strukturális jelentőségű változások.

— *Visszacsinálhatóak?*

Két kelet-európai tragédia tapasztalatai azt mutatják, hogy jól megalapozott változásokat is vissza lehet forgatni — erőszakkal.

De talán — túl a lengyel sajátosságokon — a nemzetközi helyzet, a Helsinki utáni európai szociálpszichológiai beállítódás is valószínűtlenné teszi az erőszakos beavatkozást.

— *Integrálhatóak, integrálandóak-e a rendszerbe?*

Nem tartanám kívánatosnak az integrációjukat, mert az csak az — ilyen vagy olyan — monolit struktúra visszaállítására vezetne. Éppenséggel a fejlemények integrálhatósága az, ami kérdésessé vált. Valósággá vált a nálunk kedvelt mondás, hogy a pártnak csak hegemoniája van, nincs monopóliuma.

De nem is látszik esélyesnek az integráció. Integrálni — reintegrálni — lehet például a lengyel parasztpártot, amely most szintén önálló politikát hangsúlyoz — hiszen csak az események nyomása alatt teszi ezt. De például a KOR-t vagy a ROPCIO-t nem lehet integrálni, mert ezek igazi — bár egyelőre látens — pártok. Pártok, szakszervezetek, fórumok *versenyét* nem lehet a monolit struktúrába integrálni — és éppen ez a verseny indult most be. A függetlenséget kivívó, függetlensége jogán engedélyezett szervezet függetlenségét csak erőszak törheti le.

— *Optimista vagy tehát?*

Igen, ami Lengyelországot illeti. De nem úgy látom, hogy más kelet-európai országok is reformképesek volnának .

— *Magyarország sem?*

Az értelmiség egy része néha kivágja a rezet, de ez nem párosul a munkásság erjedésével. De az értelmiség sincs « kész ». Egészében rendkívül antiszociális, áldemokratikus, álliberális álláspontra rendezkedett be 56 után. Ez a helyzet valamennyire bomlóban van egy-két éve, de sem nem átfogó ez az erjedés, sem a munkásosztály felé nincs kiterjedése.

— *Hogyan reagált szerinted a magyar társadalom a lengyel eseményekre?*

Szerintem bántóan erős közönnyel. Még a hivatalos megnyilatkozások eltolódásai is nagyobb érzékenységre vallanak, holott azok igencsak óvatosak.

— *Hosszútávú hatások?*

Úgy látom, a hátsó ajtón megpróbálják majd becsempészni a gazdasági reform bizonyos elemeit. De lehetséges, hogy a következetes reform ismét meg fog bukni a konzervatív ellenálláson. Ha gazdasági katasztrófa állna be, az persze politikai válságot okozna. Természetesen nem kívánom, hogy éhezünk a krízisért.

Másrészt olyan suttogó propagandával akarják majd kihúzni az időt, mint az eddigi esetekben, amikor valódi liberalizmus kontrasztjával kellett számolniuk. A kádárizmus 1959-től számítva, tehát a rémuralom éveiről « elfeledkezve », ez két korszakban volt így, először 67-69-ben, Csehszlovákia esetében. Most a lengyel esetben nehezebb lesz azt állítani, hogy csak azt akarják, ami nekünk már megvan. A prágai tavaszt végülis marxisták kezdeményezték és vezették, és a lakosság ezt el is fogadta. Minden különbség ellenére ez a látszólagos párhuzam a magyar liberalizmussal bizonyos hatással lehetett széles értelmiségi rétegekre. A « legvidámabb barakk » suttogó propagandistái most nehezebb helyzetben lesznek.

Mindenesetre világos, hogy újabb strukturális javulás Magyarországon már nem következhet be a munkásság

« belépése » nélkül. Az kell hozzá, hogy a nem-értelmiségi azt mondja: én a saját jelöltemre kívánok szavazni.

Egyelőre az értelmiség sem tart itt. Már attól az enyhe repressziótól is nagyon megijedt, amely a legutóbbi szolidaritási tiltakozást követte a prágaiak ügyében.

— *Miért?*

Nem tudom. Még mindig a « csak rosszabb lehet » ideológiáját fűzik hozzá, mintegy feltételezve, hogy Kádár, vagy valaki más még egyszer végigjátszhatná az 56 utáni történetet.

Ennek a félelemnek a jelen helyzetben nincs alapja. Egy értelmiségellenes, antiszemita, szociáldemagóg csoport csak akkor kerülhetne nyeregbe, ha égszakadás-földindulás volna. Lám, Lengyelországban a megfelelő csoport, a Moczár-féle, most kénytelen reformert játszani. Kaniáék ügyesen a párton belüli korrupció kivizsgálására « alkalmazzák » őket.

A valóság az, hogy megfelelően öntudatos erővel és programmal be lehetne indítani a « lengyel » változásokat, félelem nélkül, represszió veszélye nélkül. De ezek az erők nem állnak rendelkezésre; programcsinálás helyett félnek.

Ehelyett eredményeket tulajdonítanak a félelmüknek. A csehek 1968-ban meg is csinálták, amit nálunk sokan megvalósultnak szeretnek hinni: jogállamot marxista hegemoniával. A lengyelek most még inkább azt csinálják, ami Magyarországon csak mítosz: a kompromisszumot.

Valójában ez nem jött létre 56 után nálunk, amint hisszük. Az értelmiség *elfogadta* a diktatúrát és azon belül igyekszik bizonyos lehetőségekkel élni. De ez nem kompromisszum, hanem a kompromisszum árnyéka: kifáradás, konszolidáció, « kiegyezés ». Kiegyezésünk távol van a valódi kompromisszumtól.

Konkrétan: koalíciós többpártrendszer, munkástanácsok, szabad szakszervezetek, ideológiai pluralizmus intézményes garanciákkal és mondjuk a paraszti magángazdaság szabadsága. Ezek, vagy néhány ezek közül, egyszóval olyan strukturális jelentőségű vívmányok, amelyek,

mint a Bibó-terv, citoyent engedtek volna létezni, burzsoá nélkül. Ez valódi kompromisszum lett volna, olyan alap amiről van továbblépés; vereség is, győzelem is. Most csak a vereség van, máig is, még ha — például a kultúrában — jelentős teret nyert is egyfajta, inkább atomizált, mint csoportjellegű pluralitás. Eredményeink még mindig a győző engedményei.

Most a lengyelek megmutatták, hogy a Szovjetunió katonai érdekeinek veszélyeztetése nélkül, sőt: a kommunista párt hegemoniájának veszélyeztetése nélkül is lényeges eredményeket, valódi kompromisszumot lehet elérni.

HEGEDÚS ANDRÁS, SZOCIOLÓGUS, VOLT MINISZTERELNÖK :

— *Te, sokak által vitatottan, Kelet-Európára vonatkoztatva olyan demokratikus fejlődési alternatívát javasolsz, ahol történelmi kompromisszum eredményeként pluralisztikus társadalom alakul ki többpártrendszerű parlamentarizmus nélkül. Ilyen irányú fejlődés következett-e most be Lengyelországban és számíthat-e ez sikerre?*

A történelmi kompromisszumot nem úgy vetem föl, mint valamiféle politikai javaslatot, hanem mint lehetséges és kívánatos demokratikus fejlődési alternatívát, amely végső kifejlődésében a jelenlegi monolitikus társadalmi rendszereket meghaladó új szocialista « történelmi blokkhoz » (Gramsci) vezet. Olyan pluralisztikus társadalom ez, ahol:

— egyfelől a hatalom eltűri a különböző általa nem integrálható, autonóm társadalmi mozgalmak, szervezetek és irányzatok kialakulását, mert belátja, hogy nélkülük autentikusan szocialista és dinamikus társadalom nem alakulhat ki,

— másfelől a hatalom kontrolljaként fellépő, különböző társadalmi értékeket és érdekeket képviselő erők nem törekednek sem a hatalom felkelés útján való megingatására,